

Grön humaniora – vad, när, varför och varthän?

SVERKER SÖRLIN är professor i miljöhistoria vid avdelningen för historiska studier av teknik, vetenskap och miljö, KTH, och (tills. med Nina Wormbs och Marco Armiero) grundare av KTH Environmental Humanities Laboratory. Bland hans senare arbeten inom grön humaniora märks *The Future of Nature: Documents of Global Change*, red. med Libby Robin & Paul Warde (New Haven, CT: Yale University Press, 2013) och en monografi med arbetstiteln *The Environment – A History*, också med Robin & Warde. Han var ledamot av regeringens miljöforskningsberedning 2011–2014 och är f.n. ledamot av forskningsberedningen.

Grön humaniora är ett dynamiskt kunskapsfält och ser ut att ha en ljus framtid. Hur kan vi förstå denna utveckling? Humanistisk kunskap om naturen är lika gammal som humanistisk kunskap. Mindre Asiens materialister intresserade sig för tingens natur för två och ett halvt tusen år sedan. Lingvisten George Perkins Marsh skrev ett centralt arbete om Europas miljöförändring vid mitten av 1800-talet, *Man and Nature* (1864). I Sverige skrev Birgitta Odén sin viktiga programartikel om "Miljöns historia i ett långsiktigt perspektiv" 1978. Ändå skulle vi inte kalla något av detta för grön humaniora. Var och när börjar det som vi nu kallar vid detta namn – *environmental humanities* – att framträda? Varför uppstår det? Är grön humaniora ett fenomen för sig eller hänger det ihop med andra rörelser i kunskapens, och humanioras, förändringar?

För att försöka besvara dessa frågor skall jag börja på hemmaplan. För jag vill på en gång säga, att även om jag är aktiv i detta fält sedan många år, så har jag inte ordnat ens mina personliga intryck, än mindre försökt sätta dessa i samband med större utvecklingstendenser. När jag skrivit om fältet har det varit exempelvis för att intressera forskare inom biologiska vetenskaper för grön humanioras stora möjligheter (Sörlin 2012), för att argumentera för att miljöns expertisbegrepp borde omförhandlas (Sörlin 2013) eller för att hävda behovet av mer humanistisk och samhällsvetenskaplig kunskap för att åstadkomma ett rikare och mer förändringsinriktat intellektuellt klimat inom så kallade *global change science* (Castree et al. 2014). Inte heller andra har skrivit särskilt mycket om grön humanioras historia, även om det finns en stor mängd mindre ansatser (Rose et al. 2012; flera

dyker upp i en behändig bibliografi på dig-eh.org 2016), till vilka denna artikel sällar sig, och andra större arbeten är på gång (Christensen, Heise & Niemann 2016).

ETT SAMTAL BETYDER SÅ MYCKET

Första gången jag deltog i ett samtal om grön humaniora i den nu gällande betydelsen var nog år 2008. Jag förde det med Ola Engelmärk, som då var VD för Stiftelsen för miljöstrategisk forskning, Mistra. Vårt samtal var som jag minns det öppet och explorativt och var egentligen föranlett av de nya former för projektgenerering vid stiftelsen som dess VD ville informera om. Vår e-postkorrespondens (den jag råkar ha kvar) tyder på att initiativet till mötet kom från Mistra. Jag har ingen dokumentation av själva samtalet, men såvitt jag minns var Engelmärk förvånad över att humanister och samhällsforskare inte tog fler initiativ eller förekom oftare i Mistras förslag samtidigt som det stod alltmer klart att deras kunskap behövdes för att attackera miljöproblemen på ett allsidigt och effektivt sätt.

Från mina år som styrelseledamot i stiftelsen 2000 till 2005 minns jag att detta slags diskussion kom upp både då och då. Hur engagera de främsta humsam-forskarna för strategisk miljöforskning? Mistra hade tillsammans med flera andra finansiärer som tillsammans drivit programmet "Vägar till hållbar utveckling", vanligen kallat "Utvägar", låtit genomföra en utredning om intressanta internationella forskningsmiljöer och hur en humanistisk och samhällsvetenskaplig miljöforskning skulle kunna stimuleras bortom detta program. En fyllig rapport

utgavs 2002 av Vetenskapsrådet (Lundgren, Nordlund & Storbjörk 2002).

När jag nu för första gången på mer än ett årtionde på nytt läser den ser jag att själva idén till rapporten tillskrivs mig, och jag hade mycket riktigt skrivit en framåtsyftande analys om vad som borde göras för att på längre sikt förstärka humsam på miljöfältet (Sörlin 2001). VR-rapporten vittnar om goda ambitioner att komma längre än "Utvägar" och framför allt säkra kvalitet och varaktighet i forskningen. Men större forskningsinitiativ hade ännu inte kommit och de som sattes igång, till exempel om förhandlingar, priser och hållbara finanser, skulle inte i någon nämnvärd utsträckning inbegripa humaniora. Den på alla sätt utomordentliga skriften på 157 sidor innehåller för övrigt ingenstans uttrycket grön humaniora.

Tydligen hade alltså denna, på sätt och vis gamla men på sätt och vis helt nya, fråga varit på tal vid överläggningen under 2008. I min utbox hittar jag i alla händelser följande e-brev som jag skrev till Engelmärk den 30 april 2009 där det görs en hänvisning till vårt möte året innan. Brevet skrevs dagen efter det att jag hållit ett föredrag på Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm till minne av Gordon Goodman. Denne brittiske forskare hade varit den förste ledaren för såväl Beijerinstitutet vid KVA som senare Stockholm Environment Institute, två institutioner i formandet av Stockholm som en viktig plats för den moderna miljöforskningen, en tradition i den svenska huvudstaden med rötter som via främst en rad geofysiska vetenskaper går ända ned i 1800-talet (Sörlin 2015; Paglia 2016). Så här föll mina ord (brevet här något avkortat och med enkla skrivfel rättade):

Jag var på KVAs Gordon Goodman-seminarium igår, förste ledaren för både Beijer och

senare SEI. Jag fick bekänna att jag aldrig träffade honom men många där hade arbetat med honom, familjen var där etc.

I en av panelerna tog Roger Kasperson [på 1990-talet chef för IGBP-kontoret vid KVA, SS anm.] upp frågan om samhällsvetenskapernas marginalisering i hållbarhetsforskningen i vid mening, han hade dystra siffror från USA. Och plötsligt tände det till och vi var några som yttrade oss. Jag gjorde det gärna, jag har tänkt på det länge. Det finns mycket att säga, bland annat att det inte är alldeles sant att de är marginaliserade, det förekommer en del, i alla fall i Sverige. Men, handen på hjärtat, jättemycket är det inte. Jag gjorde ett inlägg där jag försökte säga två saker. 1) Samhällsvetenskaperna och humaniora forskansar sig i disciplinerna. De orkar, kan och vill inte ta ledningen i de samhällsförändrande projekten, typ hållbarhet, så som de en gång gjorde när de tog ledningen i bygget av välfärdsstaten och därmed kunde växa. 2) Men, om vi bara skulle ha samhällsvetenskaper och humaniora som enrollerades för att lösa samhällsproblem, så skulle åtminstone jag bli förfärad. Spåren förskräcker också (tänk steriliseringar, befolkningspolitik etcetera).

I den lilla debatt som följde märktes förstås sympati, vem kan vara styggt mot den fattige kusinen från landet? Men också från sådana som jag i grunden sympatiserar med i de flesta frågor ett slags undran. En tanke är denna: distinktionen är obsolet, låt oss göra bra vetenskap och inte fråga efter bakgrund. En annan är den här: gärna mer humsam, men då får man också ställa upp på att leverera till lösningarna, byta prioriteringar. En tredje tanke var den här: humsam motarbetas av resursfördelningssystemet med indikatorer och allt blir värre.

Jag tycker det finns svar på dessa synpunkter. Jag skall inte utveckla dem fullt ut här, utan egentligen bara sammanfatta det jag själv föreslog, och det knyter an till det samtal vi hade för något år sedan (eller så), om du minns det. Jag tror nämligen att det är dags att göra något – nu. I tjuo år har alla sagt att det som ”egentligen behövs” är samhällsvetenskap, för är inte det mesta när allt kommer omkring politik och ekonomi? Men det är som om ingen orkar dra slutsatsen av detta påstående och faktiskt förflytta tyngdpunkten i finansieringen. Och när det heter att det skall ske tvärvetenskapliga samarbeten så slutar det ändå som regel med att

naturvetenskapen dominerar och ingen slår någonsin näven i bordet och drar in finansieringen, det anses ok. Trots allt. Att det mesta rullar på som förut.

Jag tror tiden är mogen att rikta en inbjudan till humsam-samhället att faktiskt försöka ta sitt ansvar och bygga något verkligt ordentligt. Man kan lyckas eller misslyckas. Men man borde försöka. Och det måste ske ovanpå förståelsen att det också måste finnas inomvetenskaplig mångfald, som väl då universitet och forskningsråd får ansvara för. Därför tänker jag framförallt på stiftelser som den som måste göra något här.

Jag tänker långsamt ibland, men först nu har alltså polletten på allvar trillat ner från vårt samtal förra gången. [– – –] Ville bara får ur mig detta medan det är färskt.

De bästa,
Sverker

Jag kan förstås minnas fel, men mycket tyder alltså på att tanken på ett större grepp kring humanistisk miljöforskning som en angelägen fråga i allmänhet, och en formulering kring ”ecological humanities” i synnerhet (så kallas det i ett dokument som jag förberedde till Engelmark i februari 2010) skulle ha förekommit i våra diskussioner åren 2008–2009.

KVA-samtalet minns jag tydligt. Det knöt an till en diskussion om framtida färdriktning för det dynamiska Stockholm Resilience Center, där jag varit med från början i en liten roll och där jag även hade en del av min tjänst under centrets första år. Jag tyckte, utan att jag drev frågan aktivt, att det skulle vara intressant att ge humanistisk kunskap en större plats i SRC; det låg för övrigt också med som ett element i det omfattande förslaget till centret som ett konsortium lett av Stockholms universitet inlämnat till Mistra år 2006, där humanister som jag själv och historikern Klas Åmark medverkat till skrivningarna.

Det var den tanken som bemöttes med argumentet att man inte bör skilja så noga mellan olika vetenskapsområden. Det viktiga är vad man gör, inte vad man kallar sig eller var man kommer ifrån, hette det. En helt ny form av vetenskap skymtade, utan disciplinära beteckningar. Jag höll väl med om detta i mycket allmänna drag, men vid det laget, bortåt femton år efter "Utvägars" start och sju år efter Vetenskapsrådets rapport fanns hos mig också en växande känsla av otålighet. Jag kände ibland att humanistisk kunskap alltid kunde pratas bort med olika argument och tyckte mig se det vanliga, att befintliga expertkulturer för det mesta hade svårt att ge upp sin hegemoni. För övrigt ett välkänt historiskt fenomen där humanister varit minst lika skickliga som några andra. Jag höll alltså bara med till en del. I praktiken måste man prioritera. Vem man är och vad man lärt sig har betydelse för vad man kan åstadkomma. Därav energin i brevet till Engelmark dagen därpå, och självkritiken, eftersom jag misstänkte att en viktig del av orsaken till att så litet hänt var att vi humanister inte gjort hemläxan ordentligt och organiserat vårt kunskapsprojekt så att det kunde fungera som humaniora för miljön.

GLOBALA FÖREGÅNGARE

Det går inte att säga att detta inspel från min sida kom särskilt tidigt i en internationell jämförelse. På andra håll i världen hade olika försök gjorts att samla humanistiska forskare för att behandla miljöfrågor. Ett tidigt initiativ togs i Australien redan under 1990-talet (Rose & Robin 2004) där termen "ecological humanities" var i omlopp (t.ex. Eckersley 1998). Jag hade själv deltagit i ett av mötena med det

nationella nätverket för Ecological Humanities, som formades ett stycke in på 2000-talet. Det var i april 2005 i Canberra och jag ombads hålla avslutningsanförandet (Sörlin 2005). Jag förmodar att dessa kontakter hade avsatt vissa spår hos mig.

Inom enskilda humanistiska discipliner gick miljöintresset förstas mycket längre tillbaka. Miljöhistoria, miljöarkeologi, miljöetik, miljöfilosofi och andra så kallade prefix-discipliner med miljöprofil hade utkristalliserat sig under 1970- och 1980-talen och blivit mycket etablerade med egna tidskrifter, organisationer, kongresser och läroböcker. Om vissa av dem finns sedan lång tid även översikter i bokformat som behandlar deras framväxt och verksamhet (t.ex. Hughes 2006). I Sverige fanns ett stort intresse för frågor om miljö och natur också bland kulturgeografer, pedagoger och etnologer (bland de senare t.ex. Frykman & Löfgren 1980; Svensson 2001; Saltzman 2001). De estetiska disciplinerna anlände förhållandevis sent, bland annat under beteckningen eco-criticism, som under 1990-talet användes för att beteckna litteraturvetenskapens intresse för ekologi och miljö (Garrard 2004/2011).

Det vanliga är annars att betrakta området "environmental humanities" som en betydligt senare företeelse. Då syftar man i regel på den tid när det förekommit ett organiserat arbete för att etablera grön humaniora, environmental humanities, som fält. Kronologin som då brukar upprättas sträcker sig sällan längre tillbaks än 2010. Ett exempel kan hämtas från den serie seminarier som genomfördes under 2014 och 2015 vid UCLA:s Sawyer Center for Environmental Humanities som en förberedelse för en så kallad *Companion Volume*, med grundläggande texter be-

ställda av centrala forskare för att definiera området (mitt eget bidrag behandlade "Arctic Humanities", se Sörlin 2016). Den kortfattade definitionen av området för seriens hemsida löd:

The term "environmental humanities" is both descriptive and aspirational: it has emerged over the last five years to capture already existing conjunctions across environmental philosophy, environmental history, ecocriticism, cultural geography, cultural anthropology, and political ecology, but it also seeks to integrate debates so far largely shaped by different disciplinary contexts. (UCLA Sawyer 2015)

I en annan formulering på samma plats utsträcks tidsperspektivet något längre, till "ett årtionde", och det görs hänvisningar till inspirationskällor som den så kallade posthumanistiska vändningen (Braidotti 2013) och de så kallade "Anthropocene debates" med kritiska diskussioner bland såväl humanister som naturforskare kring en föreslagen ny beteckning på den samtida geologiska perioden, kraftfullt dominerad av mänsklighetens avtryck på planeten (Waters et al. 2016). Samtidigt är det svårt att finna några mer uttalade organisatoriska försök att etablera environmental humanities förrän omkring 2010 eller ännu senare. Den första tidskriften under detta namn, *Environmental Humanities* (i själva verket en utlöpare av den avdelning för Ecological Humanities som stått i *Australian Humanities Review* sedan 2004) började utkomma i november 2012. Den redigerades då vid University of New South Wales in Australia (numera utges den av en multinationell redaktion med KTH Environmental Humanities Laboratory i Stockholm som en av fem noder). En annan, *Resilience: A Journal of the Environmental Humanities* från University of Nebraska Press, utkom första

gången i januari 2014. En särskild tidskrift för Antropocen-forskningen utges också sedan 2014, *The Anthropocene Review*.

Letar man fler utgångspunkter för fältets framväxt kan man inte förbigå de feministiska och postkoloniala vändningarna med namn som Carolyn Merchant, Donna Haraway, Joni Adamson, Ramachandra Guha och Deepak Kumar. Juan Martínez-Aliers "environmentalism of the poor" hade ett inflytande, liksom så kallad *eco-racism* och humanistisk forskning om en lång rad ämnen från energi, konsumtion, landskap, biologisk mångfald till bioteknik, urbana studier, klimatförändring. Teoretiska perspektiv kom från den så kallade nya materialismen, *the affective turn*, STS och vetenskapsstudier, "queer ecologies" (Erickson & Sandilands 2010), visuella och estetiska vändningar, mediastudier. Vad grön humaniora erbjuder mer än kanske något annat är ett forum (eller många) för att eklektiskt föra samman en formidabel mängd perspektiv, teoretiskt, empiriskt, kronologiskt, konceptuellt under en och samma gångbara beteckning.

EXTERNA KRAFTER

Man skulle kunna kalla det jag hittills beskrivit för grön humanioras egen självförståelse och temporalisering. Källorna är hämtade från dess egna utövare, sådana som jag själv eller de som utger tidskrifter på området eller gjort försök att lansera fältet för en bredare publik. Ganska litet sägs i dessa källor om andra drivkrafter för fältets initiering och expansion än de rent interna. Linjen är ofta just den som jag anförde ovan: en begynnelse i sub-disciplinär prefix-forskning i klassiska huma-

nistiska ämnen följt av en serie partikulära och inbördes svagt eller inte alls koordinerade tidiga händelseförlopp och initiativ av det slag som jag skisserar från min egen rent personliga erfarenhet, plus en radikal, hybridiserande integration av teori och metodologi från en mängd områden som förut haft litet eller inget med varandra att göra. Bortsett från att detta är både kreativt och en smula äventyrligt, och riskerar att efter en tid förlora sin initiala charm, är det som historieskrivning förstås otillräckligt. Kan vi förstå fältets dynamik på något annat sätt, som tar större hänsyn till externa krafter?

Jag tror att detta är fullt möjligt och för att göra det skulle jag vilja anknyta till ett helt annat kunskapsområde: forsknings- och kunskapspolitikens. På nytt skulle jag först vilja filtrera framställningen genom en personlig erfarenhet. Vid tiden för mina kontakter med Ola Engelmark – som för övrigt avgick som VD i mars 2010 och hela saken med ekologisk humaniora i Mistras regi fick läggas åt sidan tills vidare – var mitt intresse för humanioras utveckling intensivt, men primärt av en helt annan anledning.

Med finansiering från Riksbankens Jubileumsfond hade jag tillsammans med idéhistorikern Anders Ekström från 2009 börjat driva ett projekt om humanioras historia och framtid i Sverige. Vi startade en projektgrupp med ekonomer och arbetsmarknadsforskare för att kartlägga villkoren för humanioras studenter och professionella, inte bara forskare och lärare vid universiteten. Huvudresultaten av projektet var en rapport från en konferens som hölls på Kulturhuset (Ekström & Sörlin 2011) och en bok som tog ett samlat grepp på den humanistiska forskningens framtid, som vi beskrev som i grunden mycket löftesrik. Vårt budskap var att hu-

manistisk kunskap utvecklats starkt under lång tid, att den ingalunda präglades av någon kris (annars sedan 1960-talet det givna ordet när humaniora kommit på tal; Forslid & Olsson 2007), och att den nu behövdes mer än någonsin (Ekström & Sörlin 2012).

GRÖN HUMANIORA

SOM INTEGRATIV HUMANIORA

Vi försåg emellertid vår optimistiska prognos med ett villkor. Den humanistiska kunskapen hade en ljus framtid bara om den kunde utvecklas i former som var anpassade till vår tids kunskapskrav. Framför allt måste humaniora kunna uppträda mer som en samlande kraft i kunskapsutvecklingen. Ett nyckelord var ”integrativ” och vi såg under dessa år flera tendenser till integrativ humaniora ta form i form av framväxande internationella fält som ”medical humanities”, ”digital humanities” samt – ”environmental humanities”.

Detta skrevs under åren 2011–2012 och då om inte förr (genombrottet hade skett 2009–2010) fanns alltså grön humaniora som på samma gång ett empiriskt faktum och ett programmatiskt begrepp, åtminstone för mig. Vår analys delade den (försiktiga) optimism som genomsyrade också *Miljöns mänskliga dimension* ett årtionde tidigare, men var ändå i grunden annorlunda. Den centrala skillnaden är synen på kunskapsutvecklingens drivkrafter. I början av 2010-talet var vår analys starkt fokuserad på de förändrade omvärldsvillkoren. Det gällde de nyss upplevda kriserna, både finanskrisen, den ekonomiska krisen, en ny oljekris (oljepriset rusade dessa år) och den fortlöpande klimatkrisen, särskilt efter debaclet vid COP 15 i

Köpenhamn. Det gällde den internationella forskningspolitikens nya agenda, inriktad på stora utmaningar, som lagts fast i EU:s Lund Declaration 2009 och som börjat få genomslag hos många finansärer och i nationell forskningspolitik i flera länder.

Det integrativa uppfattade vi därför som en reaktion från delar av det humanistiska forskarsamhället i syfte att söka förnyad relevans i en tid när kunskapsproduktionens grundläggande villkor såg ut att befinna sig i ett skede av omförhandling. Det integrativa elementet gällde inte bara ett tvärvetenskapligt samarbete mellan olika discipliner. På samma sätt var det med relationen till det omgivande samhället. Integrativ humaniora var den humanistiska kunskap som ville medverka till en förändring, fast på ett annat sätt än genom den ingenjörsmässiga föreställningen om ”problemlösning” i snäv mening. Grön humaniora var således redan i sin tidiga formuleringsfas på samma gång en vidareutveckling av ett gammalt önskemål om en större närvaro av humanvetenskaperna i miljöforskningen – arvet från ”Utvägar” – och en innovation som möjliggjordes och drevs fram av nya och storskaliga omvandlingar i världsutvecklingen. Symptomatiskt nog kunde Mistra, som i mer än ett årtionde reflekterat över behovet och insett det klart, under just denna fas också gå från tanke till handling genom att lansera ett call under rubriken Mistra Environmental Humanities, föregånget av en rapport från en internationell analysgrupp (Nye et al. 2013).

Vid det här laget hade också den internationella utvecklingen börjat ta fart på allvar och lån av idéer och inspiration skedde snabbt mellan olika centra i Australien, Nordamerika och Europa. I Norden hade Danmark spelat en roll som

föregångare under 1990-talet med sina stora centra för humanistisk miljöforskning, exempelvis Menneske og natur i Odense, lett av den framstående lingvisten Svend Erik Larsen, som fick en stor publik med sin bok *Naturen er ligeglad* (1996).

I detta nya skede var det bland de nordiska länderna snarare Norge som angav tonen. Efter flera år av uppsplitande debatter om humanioras egenart och framtid och en kritisk värdering av de stora kulturforskningsprogrammen, senast det ännu pågående Kulturell verdsetting, KULVER, tog Norges Forskningsråd initiativet till en ny strategi för humaniora (Enebakk 2015). Arbetet leddes av litteraturforskaren Petter Aaslestad vid NTNU i Trondheim och resultatet blev en offensiv och entusiastisk bild av humaniora som en reflexiv och ansvarstagande förändringsagent i det norska samhället.

Strategin kan såhär i efterhand ses som något av en vattendelare. På basis av den utformade Forskningsrådet ett nytt humanioraprogram, klart influerat av strategin och inte minst av sådana tankegångar som Aaslestad själv gett uttryck åt, delvis i en ganska hård motvind i den norska debatten. Flera tongivande norska humanister menade att strategin blivit för instrumentalistisk och riskerade att sudda ut humanioras kritiska roll och vetenskapliga egenart. Men, för att säga det enkelt, Aaslestads linje vann gehör och han utsågs själv till ordförande för styrelsen i det nya programmet, en tioårig storsatsning kallad Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger, SAMKUL, som inledde sitt arbete 2011 (Forskningsrådet 2011). Programmet gällde visserligen hela det humanvetenskapliga fältet, inklusive samhällsvetenskap, men humaniora och teologi betonades särskilt. De har också

under de första fem åren dominerat bland de projekt som startats och påfallande många har riktats mot frågor om natur, klimat och miljö (Forskningsrådet 2015).

Man kan alltså se dessa år, från krisernas 2007–2009, då idéerna om integrativa och proaktiva humaniora började ta form på allvar, till formeringen av reguljära forskningsinitiativ och nya centra eller program vid universitet och institut, som inledningen till en större omskiftning av den humanistiska kunskapens samhällsliga plats och funktion. Grön humaniora är visserligen ett av de allra mest framträdande och dynamiska inslagen i denna förändring, och med intellektuellt tongivande och drivande företrädare inom områden som litteraturvetenskap, antropologi, historia, religion, mediastudier och filosofi (ja, med röster i de allra flesta humanistiska discipliner). Men området måste ändå förstås först och främst som ett symptom på denna större strukturella förändring.

BEJAKANDE AV VÄRDERINGAR – TRANSFORMATION OCH ANSVARSTAGANDE

Ännu en drivkraft som särskilt gynnat grön humaniora i jämförelse med andra delar av integrativa humanistiska studier är den växande diskussionen om kunskap för samhällsomvandling i en mer hållbar riktning. De ord som används i den internationella debatten är omväxlande *transitions* och *transformations*. *Transitions* brukar tolkas som det mer konservativa, med innebörden att det främst handlar om att med ny kunskap stödja och påskynda en övergång till ett mer ekologiskt effektivt samhälle. *Transformations* används ofta för mer djupgående samhällsomvandlingar som många anser nödvändiga för

att hejda den globala uppvärmningen och hålla Jorden innanför de ”planetära gränserna” (Rockström et al. 2009; Steffen et al. 2015). Men språkbruket varierar alltså. Transformationsdiskussionen brukar också innehålla referenser till rättvisa, en diskussion som än så länge är mest utvecklad i Nordamerika (Bullard 1990; Hurley 1995; Jacoby 2001), med stark betoning av rasskillnader i relationen till natur och miljö (Finney 2014). Denna har haft begränsad resonans i Norden – där rättvisebegreppet har en djup förankring i välfärdsstaten och den nordiska modellen – och för all del i större delen av Europa.

Delar av den gröna humanioran hör utan tvivel hemma i dessa politiskt och socialt förankrade förändringsagendor som redan börjat få genomslag, dels hos finansärer, men även i den vidare forskningspolitiken. Flera internationella program och initiativ pekar just nu i den riktningen. Det internationella jätteprogrammet ”Future Earth” för vidare den geovetenskapliga forskningen om jorden och klimatet som ett sårbart system. Inom samhälls- och humanvetenskaperna kan man peka på International Panel on Social Progress som för närvarande samlar flera hundra tongivande forskare under ledning av bland andra Nobelpriskonomen Amartya Sen för att formulera en samlad agenda för dessa kunskapsområden. En motsvarande vidgning kan ses inom biomedicin och materialvetenskap, där sociala och individuella förhållanden vävs in i kunskapsutvecklingen (Personalized Medicine, Key Enabling Technologies etc.).

Begreppet ”social progress” är intressant eftersom det går bortom det mer begränsade ”ekonomisk tillväxt” och även bortom begrepp som ”innovation” och

”hållbarhet”, som stått centralt i de forskningspolitiska motiveringarna. Man kunde säga att tillväxt, innovation och hållbarhet ingår som förutsättningar för ”social progress”, men ett sådant samhällsligt framsteg förutsätter på ett mer gripbart sätt erkännandet av värden och därmed av mer komplexa värderingar. Man kan sammanfatta denna forskningspolitiska regim, efter globaliseringens period, med ett ord som ansvarstagande, för en kunskapsutveckling som är ägnad inte bara att möta utmaningar, i bemärkelsen hantera kriser och hot, utan också tar som sin uppgift att stödja samhällen i deras förändring (Sörlin 2015b). Denna förändring tar då ställning i riktning för ett mer önskvärt tillstånd, exempelvis sådant det uttryckts i de 2015 av FN antagna 17 ”hållbara utvecklingsmålen”, SDG, men knappast begränsat till dessa.

En kunskapspolitisk dagordning som alltmer följer en logik av detta slag kommer givetvis att vara till stort gagn för grön humaniora. Samtidigt finns det andra inslag under gröna humanioras ganska vida paraply som arbetar huvudsakligen längs andra linjer och befinner sig längre bort från dagsaktuell policy. Grön humaniora ter sig förmodligen för breda grupper av humanistiska forskare som en mer tacksam domän att verka inom än den ”miljöforskning” som tidigare stod till buds. Miljöbegreppets starka kopplingar till naturvetenskapen, särskilt geo- och biovetenskaperna, skapade distans och främlingskap. Grön humaniora tycks inte lida av detta slags beröringskräck. Även om miljöbegreppet finns kvar i ”*environmental humanities*”, så verkar det som om det nu byggts upp tillräckligt mycket av kritisk massa inom fältet, och tillräckligt acceptans inom en mångfald discipliner, för att pålitliga kar-

riärvägar ska stå öppna och vetenskaplig nyfikenhet vara välkommen.

ETT FÄLT FÖR FÖRVANDLING

Grön humaniora tycks ha funnit en väg fram inom ramen för en bred agenda för samhällslig transformation, samtidigt som den undvikit att låta sig enrolleras som ett program för problemlösning.

Ändå återstår förstås mycket och framtiden är, även om den är ljus, också mycket öppen. Ett drag av experiment knyter sig ännu till fältets utveckling. Det stora testet för all etablering i den akademiska världen brukar vara förankringen i grundutbildning och därmed lärartjänster och vardagsrutiner. Dithän har grön humaniora, som i Sverige huvudsakligen finansieras av stiftelser och forskningsråd, ännu bara nått i ganska ringa utsträckning. Kanske skulle det ske lättare om fler delar av de nya integrativa humaniora, medicinska, digitala, mediala och andra, förmår etablera sig samtidigt. På så sätt skulle detta kunna leda till en mer djupgående och bestående förändring inom fakulteterna. En sådan framväxt av integrativa kunskapsmiljöer kan redan skönjas och kan på många sätt uppfattas som både önskvärd och nödvändig. Det betyder förstås inte att den självklart blir verklighet. De senaste tvåhundra åren präglades av en massiv och med tiden accelererande tillväxt av antalet ämnen. Sedan något eller ett par årtionden resulterar inte denna expansion längre i nya ämnesinstitutioner. Snarare minskar dessa kraftigt i antal och specialisering och förnyelse flyttas in i bredare institutioner eller skolor med större intern flexibilitet och responsivitet i relation till omvärldens krav.

Vi vet förstås inte om denna utveckling

kommer att leda till en förändring. Men oavsett är det goda nyheter för grön humaniora. Om de disciplinära gränserna luckras upp (vilket inte är detsamma som att specialiserad kunskap förlorar i betydelse eller relativiseras, ett vanligt missförstånd) flyttas fokus mer och mer mot kunskapsmiljöerna snarare än mot organisationen. I dessa miljöer kommer det att behövas vitala program och angelägna profileringar som kan samla och erbjuda ny riktning. Dessa miljöer bör vara på samma gång intellektuellt utmanande och genuint nyskapande men de måste också för att bli hållbara erbjuda en meningsfull utbildning för studenterna, som självklart tillhör miljöerna. De måste också te sig relevanta för det omgivande samhället.

Med andra ord, dessa miljöer och det arbete som sker där har sin potential knuten till forandret av dagens och morgondagens samhälle. Under överskådlig framtid tycks omvandlingen av samhället i en mer hållbar riktning vara en punkt som står högt på dagordningen. Då är det rimligt att humanistisk kunskap som stöder denna omvandling också gör samma prioritering. Det talar för att detta projekt, med sin inbyggda mångfald, sina spänningar och sina stora kreativa möjligheter, kommer att förbli angeläget – och i behov av både debatt och diplomati.

REFERENSER

- Bullard, Robert, 1990. *Dumping in Dixie: Race, Class, and Environmental Quality*. Boulder, CO: Westview Press.
- Castree, Noel; Adams, William M.; Barry, Jon; Sörlin, Sverker et al., 2014. "Changing the intellectual climate", i *Nature Climate Change*, 4:9, 763–768.
- Christensen, Jon; Heise, Ursula & Niemann, Michelle L. (eds.), 2016, kommande. *A Companion to the Environmental Humanities*. New York: Routledge.
- Braidotti, Rosi, 2013. *The Posthuman*. Cambridge: Polity, 2013.
- Dig-eh.org 2016: <http://dig-eh.org/> interdisciplinary/, bibliografi besökt 15 januari 2016.
- Eckersley, Robyn, 1998. "The death of nature and the birth of ecological humanities", i *Organization and Environment*, 11:2, 183–185.
- Ekström, Anders & Sörlin, Sverker (red.), 2011. *Humanisterna och framtidssamhället*, Forskningsrapport 2011:1. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Ekström, Anders & Sörlin, Sverker, 2012. *Alltings mått: Humanistisk kunskap i framtidens samhälle*. Stockholm: Norstedts.
- Enebak, Vidar, 2015. *Fra beredskap til redskap: Et kritisk blick på SAMKUL*. Oslo: Norges Forskningsråd.
- Erickson, Bruce & Sandilands, Catriona (eds.), 2010. *Queer Ecologies: Sex, Nature, Politics, Desire*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Finney, Carolyn, 2014. *Black Faces, White Spaces: Reimagining the Relationship of African Americans to the Great Outdoors*. New York: Columbia University Press.
- Forskningsrådet 2011. *Programplan 2011–2020: Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger*. SAMKUL. Oslo: Norges Forskningsråd.
- Forskningsrådet 2015. *Programstyrets midtveisrapport 2011–august 2015*. SAMKUL. Oslo: Norges Forskningsråd.
- Forslid, Torbjörn & Ohlsson, Anders, 2007. *Hamlet eller Hamilton?: Litteraturvetenskapens problem och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, 1980. *Den kultiverade människan*. Lund: Gleerups.
- Garrard, Gregg, 2011. *Ecocriticism* (2004), 2nd ed. London: Routledge, 2011.
- Hughes, J. Donald, 2006. *What Is Environmental History?* Cambridge: Polity.
- Hurley, Andrew, 1995. *Environmental Inequalities: Class, Race and Industrial Pollution in Gary, Indiana, 1945–1980*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Jacoby, Karl, 2001. *Crimes Against Nature: Squatters, Poachers, Thieves, and the Hidden History of American Conservation*. Berkeley: University of California Press.
- Larsen, Svend Erik, 1996. *Naturen er ligeglad: Na-*

- turoppfattelser i kulturell sammenheng*. København: Munksgaard/Rosinante.
- Lundgren, Lars J.; Nordlund, Christer & Storbjörk, Sofie, 2002. *Miljöns mänskliga dimension: En studie av humanistisk och samhällsvetenskaplig miljöforskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Nye, David E.; Rugg, Linda; Fleming, James & Emmett, Robert, 2013. *The Emergence of the Environmental Humanities*. Stockholm: Mistra.
- Odén, Birgitta, 1978. "Miljöns historia i ett långsiktigt perspektiv", i *Aktuellt om historia*, 1. Bromma: Historieläraarnas förening.
- Paglia, Eric, 2016. *The Northward Course of the Anthropocene: Transformation, Temporality and Telecoupling in a Time of Environmental Crisis*, diss. Stockholm: KTH Royal Institute of Technology.
- Rockström, Johan; Steffen, Will; Noone, Kevin; Sörlin, Sverker et al., 2009. "Planetary boundaries: Exploring the safe operating space for humanity", i *Nature*, 461, 472–475.
- Rose, Deborah & Robin, Libby, 2004. "The ecological humanities in action: An invitation", i *Australian Humanities Review*, 31–32.
- Rose, Deborah Bird et al., 2012. "Thinking through the environment: Unsettling the humanities", i *Environmental Humanities*, 1:1, 1–5.
- Saltzman, Katarina, 2001. *Inget landskap är en ö: Dialektik och praktik i öländska landskap*. Lund: Nordic Academic Press.
- Steffen, Will; Richardson, Katherine; Rockström, Johan; Sörlin, Sverker et al., 2015. "Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet", i *Science*, 347:6223, 736–746.
- Svensson, Birgitta, 2001. "Naturens sociala natur", i Sjöberg, Fredrik (red.), *Vad ska vi med naturen till?* Nora: Nya Doxa.
- Sörlin, Sverker, 2001. "Bortom Utvägar: Idéer om framtida utveckling av samhällsvetenskaplig och humanistisk miljöforskning", PM 23.5 2001. Stockholm: Mistra. Stencil.
- Sörlin, Sverker, 2005. "Moving colours: Concluding remarks", i *Australian Humanities Review*, 36, specialnummer om "Desert Gardens: Waterless Lands and the Problems of Adaptation".
- Sörlin, Sverker, 2012. "Environmental humanities: Why should biologists interested in the environment take the humanities seriously?", i *BioScience*, 62:9, 788–789.
- Sörlin, Sverker, 2013. "Reconfiguring environmental expertise", i *Environmental Science and Policy*, 28, 14–24.
- Sörlin, Sverker, 2015. *Carl-Gustaf Rossby 1898–1957*. IVA-M 458. Stockholm: Royal Swedish Academy of Engineering Sciences.
- Sörlin, Sverker, 2015. "Vetenskaplig rådgivning – utmaningar öppnar för omdöme och värderingar", i *Tänka vidare: Forskning, finansiering, framtid. RJ:s årsbok 2015/2016*. Stockholm & Göteborg: Makadam, 251–263.
- Sörlin, Sverker, 2016, kommande. "Scaling the planetary humanities: Environmental globalization and the arctic", i Christensen, Jon; Heise, Ursula & Niemann, Michelle L. (eds.), *A Companion to the Environmental Humanities*. New York: Routledge.
- UCLA Sawyer, 2015. http://environmental-humanities.ucla.edu/?page_id=52.
- Waters, Colin N.; Zalasiewicz, Jan; Summerhayes, Colin et al. 2016. "The anthropocene is functionally and stratigraphically distinct from the holocene", i *Science*, 351:6269.

Hos författaren: E-post från Sverker Sörlin till Ola Engelmark 30 april 2009.

SUMMARY

The Environmental Humanities
– *What, When, Why, and Whither?*
(*Grön humaniora*
– *vad, när, varför och varthän?*)

Better knowledge of the emergence and growth of the environmental humanities is important for the future direction and vitality of the field. In this article I argue, against a backdrop of a so far not so coherent historiography of the field, that it is possible to discern two complementary perspectives, one emphasizing internal factors within the humanities, the other emphasizing external factors. In the former I stress theoretical and normative features of recent tendencies in humanities research such as posthumanities, new materialism, postcolonial studies, feminist studies, justice, eco-racism, and several others including strong sub-disciplinary contributions from e.g. environmental history, archaeology, eco-criticism, environmental anthropology. Eclecticism and the collective organization of a range of humanities approaches under the umbrella of the green humanities I read

as an “evolutionary” extension and transformation of previous approaches from the environmental and social sciences to become useful for policy and practice on environment and climate. In the latter perspective I insist rather on the “symptomatic” nature of the environmental humanities. The argument here is that during the last decade there has been a transformation to a new research policy regime giving more space to responsibility, risk, and complexity, thus inviting care for global stewardship and environmental and resource management and climate. This is a global tendency, it is felt in Sweden as well and it provides a general stimulus for integrative, challenge oriented approaches across all science fields and this also includes the humanities. These two perspectives mutually reinforce each other and together help explain the rapid and forceful emergence of a green humanities agenda, which albeit requested from

policy circles for a long time did not appear until the last decade. The emerging and solidifying field has bright opportunities although its dramatic eclecticism and bridge-building across theoretical and normative divides may over time require care and collaboration to secure prosperity, performance and usefulness to policy.

Keywords: environmental humanities, integrative humanities, integrative knowledge, environmental research policy, research policy Sweden, environmental history, posthumanities.

Sverker Sörlin is Professor of Environmental History in the Division of History of Science, Technology and Environment at KTH Royal Institute of Technology and co-founder (with Nina Wormbs and Marco Armiero) of the KTH Environmental Humanities Laboratory, Stockholm, Sweden.